

A gazdasági reformok hatása Kína regionális fejlődésére

LÓHN ANITA¹

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben a távol-keleti régió leglátványosabb gazdasági fellendülését a közel Európa nagyságú (9,6 millió km²) és 1,2 milliárd lakosú Kína produkálta. Az ország politikai és gazdasági vezetői az 1970-es évek vége óta piacgazdaságra orientáltan hozták (és hozzák) meg intézkedéseiket, amelyek elsősorban a külföldi tőke tömeges beáramlásához vezetettek. A rendkívüli gazdasági sikerek eredményeként úgy tűnik, mintha valamiféle céltudatos „Kína-mánia” ejtette volna hatalmába a világ fejlett régióit (GAÁL G.–XU, J. J. 1995).

Az 1997-es és 1998-as év azonban nem az előre várt módon lett Ázsia éve. Az ún. „kistigrisek” többségének gazdasága kártyavárként omlott össze, a régióban a világ legnagyobb tőzsdéit is érintő zűrzavar lett úrrá. A pénzügyi válság ellenére a gazdasági visszaesés valószínűleg nem lesz hosszú távú, hiszen 1998 januárjától újabb pénzügyi befektetők megjelenéséről, s a régió tőzsdéin újra beindult kereskedésről hallottunk. Az azonban biztosnak tűnik, hogy a távol-K-i országok, s köztük Kína gazdasága – jóllehet, ez utóbbit a válság viszonylag kisebb mértékben érintette – egy új, kevésbé dinamikus növekedési szakaszba lép.

A régió országai közül Kínának a lanyhuló gazdasági növekedés mellett a hatalmas kiterjedéséből is eredő és egyre több feszültséget eredményező regionális különbségek problémájával is szembe kell néznie. Az alábbiakban elsősorban e regionális fejlődési különbségek okairól, alakulásáról, valamint ezek mérséklése, felszámolása érdekében hozott intézkedésekről lesz szó.

A kínai reformszocializmus eredményei

Kína látványos gazdasági sikereit az 1979 óta folytatott új politika, a „reform és nyitás” politikája eredményezte, amelynek során a centralizált tervgazdasági rendszer fokozatos lebontása és a külföldi tőke bevonása szinte egy időben kezdődött el. Az új politika keretében a súlypontot – éles fordulattal – az aktív külpolitikára, valamint a külföldi technológia és tőke tömeges behozatalára helyezték át. Kína napjainkban még csak a tervgazdálkodás és a piacgazdaság közötti átmeneti állapotban van, amelyet Teng Hsziao-ping *reformszocializmusnak*, vagy „sajátosan kínai színezetű szocializmusnak” nevezett el.

Az elmúlt két évtizedben bekövetkezett gazdasági fejlődés legszembetűnőbb eredménye a kínai nemzetgazdaság növekedési ütemének a felgyorsulása. A GDP átlagos évi növekedési üteme – reálértéken számítva – 1979 és 1995 között 9,9%-ot, 1991 és 1996 között 11,6%-ot ért el. A kínai gazdasági teljesítmény jelentős emelkedést ér-

---

¹ Doktorandusz, ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

zékelteti, hogy a GDP abszolút és egy főre eső értékei 16 év alatt több, mint tízszeresére növekedtek (1. táblázat).

1. táblázat. A GDP abszolút és egy főre eső értékei Kínában (folyó áron)

Mutató	1980	1985	1990	1995	1996
GDP (milliárd jüan)	451,7	896,4	1726,6	5763,3	6859,3
GDP/fő (jüan)	460,0	847,0	1511,0	4792,0	5604,0

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1996, 1997.

Kína 1996. évi bruttó hazai terméke a világ össz GDP-jének 2,9–3,0%-át tette ki, ám a hatalmas ország az 1996. évi egy főre eső GDP értéke (666 \$/fő) alapján még mindig csak az alacsony jövedelmű országok csoportjába sorolható.

A kínai nemzetgazdaság egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata a külkereskedelem. A céltudatos és következetes exportorientált gazdaságfejlesztés és a mélyreható gazdasági reformok, valamint a „külvilág felé való nyitás” politikája következtében a Kínai Népköztársaság (KNK) 1994-ben a világ 10. legnagyobb kereskedő állama lett. 1997. évi exportja 182,7 milliárd USD volt, importja 142,4 milliárd USD-t tett ki, külkereskedelmi mérlegét tehát jelentős aktívummal sikerült zárnia (2. táblázat). Az ország nemzetközi kereskedeleméből való részesedése Hongkong 1997. évi visszakerülése óta – ha az egymás közötti árucserét figyelmen kívül hagyjuk – 4%-ra tehető (PROBÁLD F. 1998).

2. táblázat. A kínai külkereskedelmi mérleg egyenlegének alakulása

1978	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
-1,1	-1,9	-14,9	8,8	8,1	4,4	-12,2	5,4	16,7	12,2	40,3

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1991, 1996, 1997.

A kereskedelmen kívüli nemzetközi gazdasági kapcsolatok közül a pénzügyi kapcsolatok kiszélesedése volt a legszembetűnőbb, ami a külföldi tőke egyre nagyobb mértékű felhasználásában, s ezen belül is mindenekelőtt a külföldi cégek által a KNK területén eszközölt működőtőke-befektetések volumenének a gyors emelkedésében nyilvánult meg.

A KNK 1979 és 1996 között összesen több, mint 280 ezer szerződést kötött, mintegy 160 országgal 592 milliárd USD összegű külföldi pénzeszközök felhasználásáról (3. táblázat).

1996-ban a k–d- és d–k-ázsiai országokba áramló külföldi működőtőke értéke 81 milliárd USD volt, amelyből 42 milliárd (52%) érkezett Kínába. A kelet-ázsiai állam így az USA után második, a fejlődő országok közül azonban ismét a legnagyobb tőkefogadó ország lett (World Investment Report 1997).

1995-ben már közel 120 ezer külföldi tőkeérdekeltségű vállalat működött a KNK-ban. Kínára azonban az is jellemző, hogy általában a kis befektetők vannak jelen, mivel az egy szerződésre eső átlagos befektetési összeg alig haladja meg az 1,3 millió dollárt. Ez alapvetően annak tudható be, hogy a külföldi befektetők több, mint 70%-a a

„tengerentúli kínaiak” soraiból, azaz hongkongi, makaói, szingapúri és más délkelet-ázsiai országban élő kínai üzletemberekből tevődött össze, akikhez az utóbbi

3. táblázat. A külföldi tőke felhasználására kötött egyezmények és összegek

Év	Szerződések száma (db)	Hitelek előirányzott összeg (milliárd USD)	Ténylegesen felhasznált összeg (milliárd USD)	Szerződések száma (db)	Közvetlen befektetések előirányzott összege (milliárd USD)	Ténylegesen felhasznált összege (milliárd USD)
1979–1990	644	56,8	45,8	29049	45,3	22,2
1991	108	7,2	6,9	12978	12,4	4,7
1992	94	10,7	7,9	48764	58,7	11,3
1993	158	11,3	11,2	83437	112,0	27,8
1994	97	10,7	9,3	47549	83,1	33,9
1995	173	11,3	10,3	37011	91,3	37,5
1996	117	7,9	12,7	24556	73,3	41,7
1979–1996	1391	115,9	104,1	283344	476,1	179,1

Forrás: TÁLAS B. 1995/b, Statistical Yearbook of China, 1994, 1996, 1997.

6–7 évben egyre nagyobb számban tajvani üzletemberek is csatlakoztak. Az „igazi” külföldiek közül elsősorban a japán, az amerikai és a német befektetők említhetők meg. A KNK-ban eddig befektetett külföldi tőke több, mint 75%-a kínai eredetű. A „tengerentúli kínaiak” befektetéseinek zöme azonban két d-i tartományban, Guangdongban és Fujianban összpontosul, ami nemcsak a földrajzi közelségnek, ill. a létrehozott különleges gazdasági övezeteknek köszönhető, hanem a könnyebb kommunikációnak, a közös d-i min dialektusnak is (ERONEN, J. 1998).

A gazdasági regionalizmus alakulása

A hatalmas területű Kínai Népköztársaságon belül a regionalizmus és a regionális fejlődési különbségek problematikája több évtizedes, évszázados múltra tekint vissza. A gazdasági regionalizmus kérdését tovább bonyolítják a politikai aspektusok, amelyek közül a nemzetiségi kérdést, napjainkban pedig Hongkong csatlakozásának kérdését érdemes megemlíteni.

A kínai tartományok fejlettségi különbségei nagymértékben eltérő méretűeknek, népességszámuknak és klímájuknak tulajdoníthatók. Kelet-Kína termékeny síkságain és medencéiben tömörül az ország lakosságának kb. 94%-a; Nyugat-Kína szélsőségesen kontinentális, sivatagokkal, félsivatagokkal, kietlen fennsíkokkal és zord hegyvonulatokkal jellemezhető területén a lakosság alig 5–6%-a él.

Gazdasági fejlettség és a tervezés szempontjai alapján Kínát három részre („régiónra”) szokták osztani: a virágzó tengerparti, K-i országrészre; a legelmaradottabb, nemzetiségek által leginkább lakott Ny-i országrészre; a középső sáv pedig a kettő közötti átmenetet képezi.

A KNK 1949-es megalakulása előtt az ország vezetői a termékeny, sűrűn beépült, s kikötők létesítése szempontjából ideális K-i régiót részesítették előnyben, aminek eredményeként az ország ipari teljesítményének több, mint 70%-a a tengerparton koncentrált. 1949 után az első öt éves tervidőszak beindulásáig (1953) még mindig a tengerparti területek fejlesztése volt napirenden, mivel az ország második világháborúban lerombolt ipari bázisát újra kellett építeni. 1953-tól azonban – egészen a nyitás politikájának 1978-as bevezetéséig – a területi különbségek csökkentése, a belső országrészek felzárkóztatása volt az elsődleges cél, amelynek legfőbb eszközét az állami beruházások jelentették.

Az 1953 és 1958 közötti első öt éves tervidőszakban a nagy ipari létesítmények lami projektek közel 2/3-a a belső területeken épült fel. Ebben az időszakban az állami beruházások 55,9%-a ide irányult, s a pénzek 60%-át új építkezésekre fordították, míg a tengerparti országrészre csak 25% jutott. A vezetők véleménye szerint az új ipari létesítményeknek a belső területekre való ilyen nagyarányú telepítése mellett nemcsak a regionális kiegyenlítés elve szólt, hanem a nyersanyagok közelsége, a védelmi szempontok érvényesítése, a szállítási költségek csökkentése, ill. a belső területek önellátásának (autarkia) fokozása is.

A „harmadik front” nevet viselő program időszakában (1965–1971) a belső országrésznek az állami beruházásokból való részesedése már elérte a 71%-ot. Ekkor az ország területét a már említett három fejlettségi régióval egybeeső frontokra osztották fel. Kína a háborúra való készülődés jegyében óriási hadipari bázis kiépítésére törekedett az ország legelzártabb, legmegközelíthetlenebb belső részein, azaz a harmadik front területén belül (főleg Sichuan, Guizhou, Shaanxi és Gansu), ahová a 70-es évek végéig kb. 29 ezer üzemet telepítettek, nagy részüket barlangokba, alagutakba, s egymástól rendkívül szétszórta helyezték el, ám a nagy távolságok, ill. a szegényes infrastruktúra következtében ezek hatékonysága igen alacsony volt. Az 1970-es évek elejétől a politikai légkör megváltozásával egyidőben (Amerikához való közeledés) felhagytak a programmal, az üzemek egy részét kiköltöztették innen, bezárták őket vagy átálltak más termékek előállítására.

Az 1953 utáni években a regionális kiegyenlítés másik fontos eszközének a decentralizációt tekintették, vagyis az adminisztratív hatalom egy részének áthelyezését a központtól alacsonyabb szintekre. Mindez azonban – akárcsak a későbbiekben is – a lokalizmus erősödéséhez vezetett (JORDÁN GY. 1998/b).

Összességben elmondhatjuk, hogy a nyitás politikájának bevezetése előtt már fennálló jelentős regionális fejlettségi különbségeket az állami erőforrások újraelosztása és a decentralizáció ellenére sem sikerült számottevően mérsékelni.

„A külvilág felé való nyitás”

A 70-es évek enyhülő politikai légkörében, Mao Ce-tung halála után két évvel Teng Hsziao-ping vezetésével kezdődött el Kína új állampolitikai koncepciójának megvalósítása. Számos gazdasági és politikai szakember bevonásával jól átgondolt, a kínai adottságoknak megfelelő stratégiát dolgoztak ki. Ennek lényege röviden a következő:

Mivel Kína nagy területű és nagy lakosságú ország, amelynek egyes részei, tartományai a gazdasági fejlettség különböző szintjén állnak, nem látszott ésszerűnek az ország egészének egyszerre és egyidőben való fejlesztése. Így a tengerparti területek elsőbbséget élveztek és kaptak.

A vezetők természetesen igyekeztek a növekvő regionális különbségek kialakulására felkészíteni a társadalmat, olyan jelszavakkal mint „egyesek előbb gazdagodnak meg, mások később.” Kína tengerparti területei eszerint magukra vállalnák az ország belső területeinek későbbi átalakítását, gazdasági elmaradottságának felszámolását, azaz a fejlődés fokozatosan áradna szét az országban.

A külvilág felé való nyitás első lépéseként a kínai Államtanács 1980 nyarán négy különleges gazdasági övezet (Special Economic Zones=SEZ) létesítéséről döntött. Guangdong tartományban három ilyen övezetet hoztak létre: a hongkongi Kowloon-félszigettel határos a 327,5 km² Shenzen; a Gyöngy-folyó torkolatának Ny-i oldalánál található, Makaóval határos 121 km²-es Zhuhai; a harmadik Shantou kikötővárosában létesült, s mindössze 52,6 km²-es. A negyedik különleges gazdasági övezet kialakítására Fujian tartomány legjelentősebb kikötővárosában, Xiamen területén került sor. A 131 km²-es övezet alig néhány km-re van a Tajvan ellenőrzése alá tartozó Jinmen (Quemoy) szigettől. 1988-ban a tartományi rangot kapott, 34 000 km²-nyi Hainan szigetet nyilvánították ötödik különleges gazdasági övezetté.

Ezeket az övezeteket létrehozásukkor zárt egységekként kezelték, hermetikusan elszigetelték őket az ország többi részétől, ugyanakkor a letelepedési korlátozások ellenére rendkívül összetett, speciális tevékenységi körrel s nagyfokú gazdasági önállósággal rendelkeznek. Területükön az ipari termelés és a kereskedelem mellett nagyon fontos szerepet tölt be a vezetők és szakemberek képzése. Mivel elsődleges céljuk a külföldi befektetők vonzása, számos kedvezményben részesítik az övezetekben beruházni szándékozó üzletembereket (pl.: vám- és adókedvezmények, a külföldi üzletemberek be- és kilépésének megkönnyítése). A létrehozásuk hátterében meghúzódó okok közül kiemelendő a külföldi tőke, ill. a külföldi beruházások vonzása; a fejlett technikák és technológiák behozatala; a nemzetközi piacokon megfigyelhető tevékenységekkel és irányzatokkal való lépéstartás; a nemzetközi gazdasági és technológiai együttműködésekben való részvétel előmozdítása, valamint a nemzetközi gazdaságra és kereskedelemre szakosodó tudományos és technológiai személyzet oktatási alapjainak kialakítása.

Ezek az övezetek ma az ország legfejlettebb és leggazdagabb területei, gazdasági életben játszott szerepük igen jelentős. 1995-ben exportjuk összértéke 16,96 milliárd USD, importjuk 16,44 milliárd USD volt, így az országos értékhez 15,0 ill. 14,2%-kal járultak hozzá.

1984-ben határozat született 14 tengerparti város megnyitásáról (Dalian, Qinhuangdao, Tianjin, Yantai, Qingdao, Lianyungang, Nantong, Sanghaj, Ningbo, Wenzhou, Fuzhou, Guangzhou, Zhanjiang, Beihai). Ezek a nyitott tengerparti városok kettős szerepet játszanak: az „ablakét” a külvilág felé, amely nyit, ill. a „radiátorét”, amely a gazdasági fejlődést közvetíti a belső országrészek felé. A gazdasági és fejlesztési övezeteket ezekben a városokban hozták létre, amelyek a külföldi beruházások „forró pontjaivá” váltak. 1985-ben az állam a nyílt tengerparti területek kibővítése mel-

lett döntött, kiterjesztve ezeket a dél-kínai Gyöngy-folyó és a Jangce deltájára, a dél-fujiani Xiamen–Zhangzhou–Quanzhou háromszög területére, ill. a Shandong- és a Liaodong- félszigetekre. 1990 és 1992 között a kormány 13 szabadkereskedelmi övezetnek a legnagyobb kikötőkben történő megnyitását hagyta jóvá.

1990-ben a Sanghaj körzetében lévő „Pudong Új Zóna” kiépítésével zárult a tengerparti területek külvilág felé való nyitása. A Sanghajjal szemben, a Huangpu-folyó jobb partján található 350 km²-es terület egyre inkább a nemzetközi gazdasági, kereskedelmi élet középpontjába kerül. A zóna alapításának elsődleges célja az volt, hogy a „hatalmas sárkány” – a Jangce – fejeként működve a város gazdasági fejlesztő hatását elvezesse a folyón felfelé, s elősegítse a belső területek fejlődését. E zóna megnyitásával teljessé vált Kína tengerparti nyitott gazdasági övezete, amely a Sárga-tengertől egészen a Dél-Kínai-tengerig húzódik mintegy 18 ezer km hosszúságban. Kína K-i és D-i tengerparti övezetében létrejött egy 320 000 km²-es területű, 11 tartományt, tartományi jogú várost és autonóm területet magába foglaló, több mint 200 millió lakost számláló nyitott gazdasági sáv.

1992-ben az ország elmaradottabb belső területein, 13 határvárosnak (Hunchun, Heihe, Suifenhe, Manzhouli, Erenhot, Tacheng, Bole, Yining, Hekou, Wanding, Ruili, Pingxiang, Dongxiang), valamint az összes belső tartomány és autonóm régió székhelyének megnyitására került sor. A nyílt határvárosok kedvező földrajzi fekvésükből adódóan kiaknázzhatják a szomszédos országokkal folytatandó gazdasági és kereskedelmi együttműködés előnyeit. Az infrastruktúra, ill. a határmenti cserekereskedelem fejlesztését, valamint a külföldi országokkal kialakítandó gazdasági együttműködések létrehozását és bővítését tűzték ki elérendő célul.

A nyitás és reform politikájának egyértelmű nyertesei a tengerparti területek voltak. A külföldi tőke vonzása érdekében végrehajtott intézkedéseken kívül megfigyelhető a központi és a tartományi költségvetések bevételei és főként felhasználása közötti túlzott mértékű arányeltolódás az utóbbiak javára, ami alapvetően a döntési jogkörök decentralizálásának és a már említett külföldi tőkebefektetések ösztönzésére hozott különböző intézkedéseknek a következménye (4. táblázat).

4. táblázat. Az állami költségvetési bevételek és kiadások megoszlása, %

Mutató	1980	1985	1990	1995
Központi bevételek	24,5	38,4	33,8	52,2
Tartományi és helyi bevételek	75,5	61,6	66,2	47,8
Központi kiadások	54,3	39,7	32,6	29,2
Tartományi és helyi kiadások	45,7	60,3	67,4	70,8

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1996.

Az 1978 utáni időszakban az ország legfelsőbb vezetői a gazdasági hatékonyságot és a gazdasági pragmatizmust részesítették előnyben a területi kiegyenlítés szempontjával szemben (MA, J. C.–WEI, Y. 1997). Mindez végső soron a regionális különbségek további növekedéséhez, a tartományok közötti fejlettségi szintkülönbségek fokozódásához vezetett.

A növekvő regionális egyensúlyhiány problémája

A fejlettségi szintkülönbségeket a nemzeti jövedelem, a GDP és az export idősorainak vizsgálata jól tükrözi. A kínai gazdaság fejlődésére vonatkozóan az elemzéshez és értékeléshez szükséges statisztikai adatok nem minden időszakra állnak ugyanazon kategóriákban és bontásban rendelkezésre. Csupán a 80-as évek második felétől kezdődően bővült és gazdagodott a kínai statisztikai adatszolgáltatás, és a 90-es évekre érte el azt a színvonalat, ill. alkalmazta azokat a módszereket, amelyeket az ENSZ statisztikák is megkövetelnek. A gazdasági fejlődés mértékét és a gazdasági szerkezet változásait tükröző mutatók közül az elmúlt öt évtizedben csak az MPS alapon számított nemzeti jövedelemre vonatkozóan vannak teljes adatok. A GDP-vel kapcsolatban az első tartományi adatok a kínai gazdaság és társadalom 1990-ben elért fejlődéséről kiadott 1991-es statisztikai évkönyvben jelentek meg.

A regionális különbségek alakulását jól érzékelteti a Hoover-féle területi egyenlőtlenségi mutató, amely kifejezi azt, hogy az egyes tartományok össznépességéből és az össznemzeti jövedelemből, ill. a GDP-ből és az exportból való %-os részesedése hogyan viszonyul egymáshoz (5. táblázat).

5. táblázat. A Hoover-féle mutató alakulása

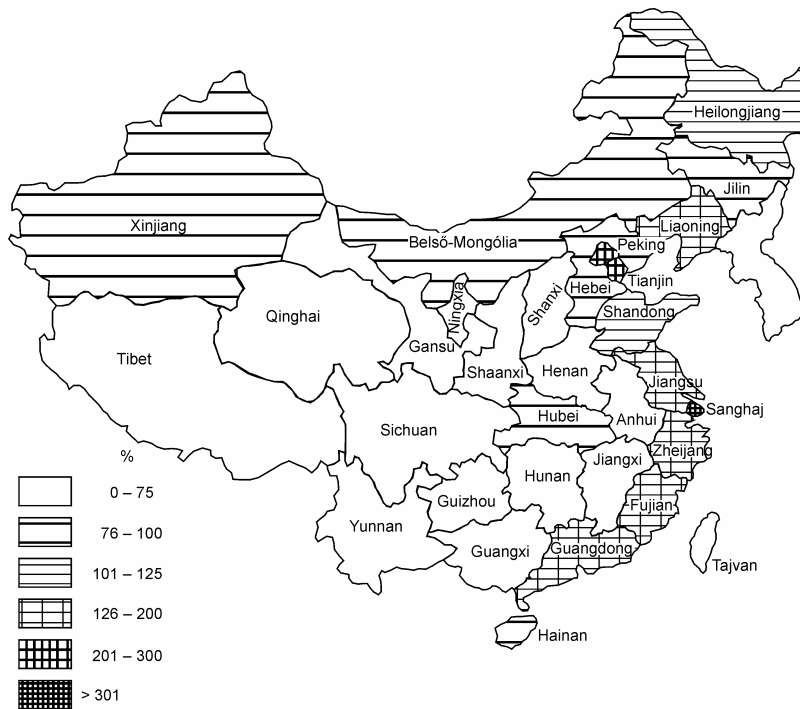
Népesség-nemzeti jövedelem			Népesség-GDP			Népesség-export		
1984	1988	1992	1990	1995	1996	1993	1995	1996
15,7	16,0	17,5	15,4	19,0	18,8	54,0	55,0	56,4

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1985, 1989, 1990, 1991, 1993, 1994, 1996, 1997. (saját adatfeldolgozás)

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a regionális egyenlőtlenségek mérséklődésére nem került sor, sőt jelentős mértékű növekedés volt megfigyelhető a 80-as évek vége óta mindhárom mutató tekintetében.

1990-ben az egy főre eső GDP 1511 jüanos országos átlagát a 30 tartomány és tartományi jogú város közül csak 12-nek sikerült felülmúlnia (Peking, Tianjin, Liaoning, Jilin, Heilongjiang, Sanghaj, Jiangsu, Zhejiang, Fujian, Shandong, Guangdong, Xinjiang), s közülük mindössze három (Jilin, Heilongjiang, Xinjiang) volt nem tengerparti tartomány, amelyek azonban jelentős határkereskedelmet folytatnak. 1990-ben a két szélső érték Sanghajhoz (5570 jüan) és Guizhou (780 jüan) tartományhoz tartozott, amely értékek között 7-szeres volt a különbség. 1996-ban már csak 10 tartomány egy főre eső GDP-je haladta meg az 5631 jüanos országos átlagot, s emellett a legmagasabb és a legalacsonyabb értékek közötti különbség 1996-ra 10-szeresére nőtt (Sanghaj 20 452, Guizhou 2025 jüan), ami a regionális különbségek mértékének növekedését jól érzékelteti.

A regionális egyensúlyhiány fokozódása olvasható ki a 6. és a 7. táblázatokból is. Ezekből jól látható, hogy az 1990-es és az 1996-os egy főre eső GDP országos átlagához képest az egyes tartományok egy főre vetített értékeiben mutatkozó különbségek milyen mértékűek. Az 1996-os állapotot az 1. ábra mutatja be.

1. ábra. A GDP/fő értékek országos átlagtól (=100) való %-os eltérései Kína tartományaiban, 1996
 Percentage deviations of the per capita GDP values from the national average (=100) in the provinces of China, 1996

Az országos átlagtól való legnagyobb pozitív irányú eltérés mindkét vizsgált időpontban a három tartományi jogú nagyváros esetében tapasztalható. A tengerparti tartományok csaknem mindegyikének (kivétel: Hainan, Guangxi és Hebei) értéke pozitív irányban tért el az országos átlagtól 1990-ben és 1996-ban is, 1996-ra pedig az átlagtól való eltérésük Liaoning tartomány kivételével tovább növekedett. Az említett három tengerparti tartomány esetében az átlagtól való negatív irányú eltérés csökkent vagy változatlan maradt.

6. táblázat. A KNK bruttó hazai termékének megoszlása az egyes tartományok és tartományi jogú nagyvárosok között, 1990-ben

Tartomány, város	GDP (milliárd jüan)	Lakosság (millió fő)	GDP/fő (jüan)	Eltérés (GDP/fő) (Országos átlag=100)
Peking	50,08	10,86	4612	305
Tianjin	31,09	8,84	3517	233
Hebei	83,61	61,59	1358	90
Shanxi	39,98	28,99	1379	91
Belső Mongólia	28,67	21,63	1326	88
Liaoning	96,57	39,67	2434	161

6. táblázat folytatása

Tartomány, város	GDP (milliárd jüan)	Lakosság (millió fő)	GDP/fő (jüan)	Eltérés (GDP/fő) (Országos átlag=100)
Jilin	39,39	24,83	1587	105
Heilongjiang	65,89	35,43	1860	123
Sanghaj	74,46	13,37	5570	369
Jiangsu	131,58	67,67	1944	129
Zhejiang	83,68	41,68	2008	133
Anhui	60,65	56,75	1069	71
Fujian	45,94	30,37	1513	100
Jiangxi	41,95	38,10	1101	73
Shandong	133,33	84,93	1570	104
Henan	89,57	86,49	1036	69
Hubei	79,10	54,39	1454	96
Hunan	70,26	61,28	1147	76
Guangdong	147,18	63,46	2319	153
Guangxi	39,28	42,61	922	61
Hainan	9,50	6,63	1433	95
Sichuan	114,48	108,04	1060	70
Guizhou	25,48	32,68	780	52
Yunnan	39,59	37,31	1061	70
Tibet	2,44	2,22	1101	73
Shaanxi	37,40	33,16	1128	75
Gansu	23,40	22,55	1038	69
Qinghai	6,63	4,48	1481	98
Ningxia	6,11	4,70	1300	86
Xinjiang	25,18	15,29	1647	109
<i>Összesen:</i>	<i>1722,62</i>	<i>1140,00</i>	<i>1511</i>	<i>100</i>

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1991, 1994. (saját adatfeldolgozás)

7. táblázat. A KNK bruttó hazai termékének megoszlása az egyes tartományok és tartományi jogú nagyvárosok között, 1996-ban

Tartomány, város	GDP (milliárd jüan)	Lakosság (millió fő)	GDP/fő (jüan)	Eltérés (GDP/fő) (Országos átlag=100)
Peking	161,57	12,59	12833	228
Tianjin	110,24	9,48	11629	206
Hebei	345,29	64,84	5325	95
Shanxi	130,55	31,09	4199	75
Belső-Mongólia	98,47	23,07	4269	76
Liaoning	315,76	41,16	7672	136
Jilin	133,71	26,1	5123	91

7. táblázat folytatása

Tartomány, város	GDP (milliárd jüan)	Lakosság (millió fő)	GDP/fő (jüan)	Eltérés (GDP/fő) (Országos átlag=100)
Heilongjiang	240,25	37,28	6445	114
Sanghaj	290,22	14,19	20452	363
Jiangsu	600,42	71,1	8445	150
Zhejiang	414,60	43,43	9547	170
Anhui	233,92	60,7	3854	68
Fujian	260,69	32,61	7994	142
Jiangxi	151,72	41,05	3696	66
Shandong	596,04	87,38	6821	121
Henan	368,34	91,72	4016	71
Hubei	297,02	58,25	5099	91
Hunan	264,71	64,28	4118	73
Guangdong	651,91	69,21	9419	167
Guangxi	186,96	45,89	4074	72
Hainan	38,95	7,34	5307	94
Sichuan	421,50	114,3	3688	65
Guizhou	71,98	35,55	2025	36
Yunnan	119,16	40,42	2948	52
Tibet	6,47	2,44	2654	47
Shaanxi	117,53	35,43	3317	59
Gansu	71,41	24,67	2895	51
Qinghai	18,35	4,88	3762	67
Ningxia	19,36	5,21	3716	66
Xinjiang	91,21	16,89	5401	96
<i>Összesen:</i>	<i>6828,43</i>	<i>1212,55</i>	<i>5631</i>	<i>100</i>

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1997. (saját adatfeldolgozás)

A legnagyobb negatív irányú eltérést 1990-ben és 1996-ban is Guizhou tartomány mutatta (52, ill. 36), emellett a belső országrészhez tartozó DNy-i és ÉNy-i tartományok mindegyikében a negatív irányú eltérés további növekedése figyelhető meg, tehát ezekben az egy főre eső GDP mutatója az átlaghoz viszonyítva nem javult, hanem jelentős mértékben tovább romlott. Xinjiang tartomány esetében az 1990-es pozitív érték 1996-ra negatívra változott. Mindezek eredményeként hat év alatt az átlag körüli érték-ingadozás intervalluma nem csökkent, hanem tovább növekedett.

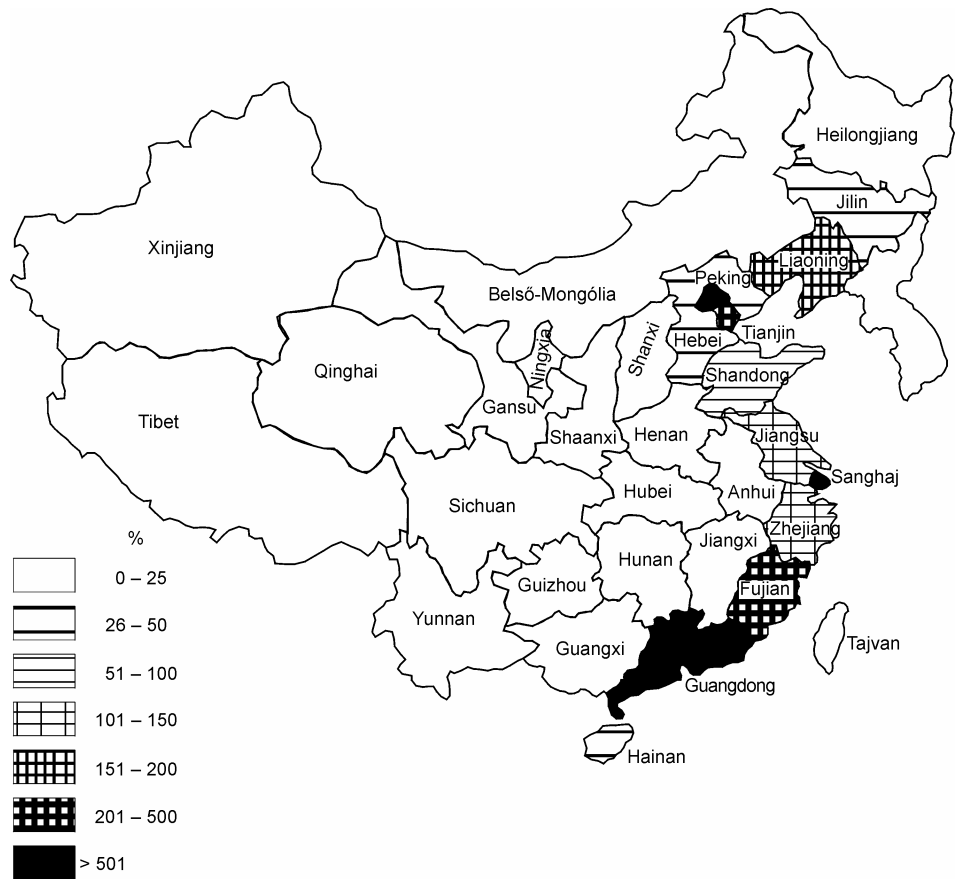
A legszembetűnőbb különbségek azonban a népesség és az export területi eloszlásának vizsgálata során mutatkoznak (az exportra vonatkozóan a kínai statisztikai évkönyvek csak 1993-tól közölnek tartományi szintre lebontott adatokat). A 8. táblázat, ill. a 2. ábra bemutatja, hogy az export esetében az 1996-os egy főre eső tartományi értékek milyen mértékben tértek el az országos átlagtól.

8. táblázat. A KNK exportjának megoszlása az egyes tartományok és tartományi jogú nagyvárosok között, továbbá ezek egy főre vetített értékösszegeiben mutatkozó különbségek mértéke 1996-ban

Tartomány, Város	Export (millió USD)	Lakosság (millió fő)	Export/fő (USD)	Eltérés (Exp./fő) (Országos átlag=100)
Peking	8131,18	12,59	646	517
Tianjin	4651,74	9,48	491	393
Hebei	3082,51	64,84	48	38
Shanxi	936,26	31,09	30	24
Inner Mongolia	522,04	23,07	23	18
Liaoning	8625,07	41,16	210	168
Jilin	971,96	26,1	37	30
Heilongjiang	1080,56	37,28	29	23
Sanghaj	13027,92	14,19	918	734
Jiangsu	11600,14	71,1	163	131
Zhejiang	8041,41	43,43	185	148
Anhui	1313,82	60,7	22	17
Fujian	8383,43	32,61	257	206
Jiangxi	850,72	41,05	21	17
Shandong	9181,69	87,38	105	84
Henan	1240,01	91,72	14	11
Hubei	1525,66	58,25	26	21
Hunan	1353,63	64,28	21	17
Guangdong	59341,00	69,21	857	686
Guangxi	1269,03	45,89	28	22
Hainan	658,75	7,34	90	72
Sichuan	1757,27	114,3	15	12
Guizhou	355,76	35,55	10	8
Yunnan	1043,89	40,42	26	21
Tibet	20,74	2,44	9	7
Shaanxi	1085,56	35,43	31	25
Gansu	273,47	24,67	11	9
Qinghai	113,63	4,88	23	19
Ningxia	154,73	5,21	30	24
Xinjiang	472,09	16,89	28	22
Összesen:	151065,71	1212,55	125	100

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1997. (saját adatfeldolgozás)

1996-ban az egy főre eső export Sanghajban 918, a különleges gazdasági övezeteknek helyet adó Guangdong tartományban 857 dollár volt, míg Tibetben mindössze 9 dollárt ért el. A 125 dolláros országos átlagot csak Peking, Tianjin, Liaoning, Sanghaj, Jiangsu, Zhejiang, Fujian és Guangdong tartományoknak sikerült felülmúlniuk, ezzel szemben a többi tartomány egy főre eső exportja (kivéve Hainan és Shandong tartományokat) az átlag 1/3-át sem érte el. Az egyes tartományok összexportból való

2. ábra. Az egy főre eső exportértékek országos átlagtól (=100) való %-os eltérései Kína tartományai ban, 1996

Percentage deviations of the per capita export values from the national average (=100) in the provinces of China, 1996

részesedése is igen nagy szélsőségeket mutat. Guangdong tartomány egymaga 39%-kal részesedik Kína exportjából. A három tartományi jogú várossal, ill. a másik 8 tengerparti tartománnyal együtt Kína exportjának 90%-át bonyolítja le, ám ez az arány Hongkong visszatérésével lényegesen tovább nőtt.

Mindebből láthatjuk, hogy az export tekintetében mutatkozik a legnagyobb különbség a fejlett tengerparti régió és az elmaradottabb belső területek között, ám az 1979-es változások óta a többi vizsgált tényező esetében is növekvő fejlettségi szintkülönbségekről beszélhetünk.

Megoldási kísérletek

Amint a Világbank egyik szakértője megfogalmazta: „Kína számos, a régiók között kialakult egyensúlyhiánytól szenved”, amelyek sürgős rendezésére van szükség (YANG, D. L.–WIE, H. 1996). Természetesen a kínai vezetés nem vádolható azzal, hogy ezen egyenlőtlenségek megszüntetése érdekében nem tett semmit. A 90-es évek eleje óta ugyanis egyre nagyobb figyelmet szentelnek a kiegyensúlyozott regionális fejlődés megvalósítására. Körülbelül egy évtizeddel a tengerparti területek fejlesztési politikájának megkezdése után a nemzet gazdasági gyújtópontjának a Ny-i és ÉNy-i területekre való átirányítására szólítottak fel a vezetők, annak érdekében, hogy a K-i és Ny-i tartományok között kialakult szakadékot csökkentsék.

A regionális fejlettségbeli problémák orvoslása érdekében hozott intézkedések közül a falusi és kisvárosi vállalatok fejlesztésére alapozott program a legjelentősebb. Az 1993-ban beindított program három alapvető szempontot vett figyelembe:

1. Az ország vezetői arra a következtetésre jutottak, hogy a növekvő jövedelembeli különbség a falusi és kisvárosi vállalatok eltérő növekedési ütemének köszönhető. Míg a belső régiók Kína vidéki népességének 2/3-át adják, addig a falusi és kisvárosi vállalatok bruttó termelési eredményéből való együttes részesedésük csak 1/3-os. A központi kormányzat szerint e vállalatok fejlesztésével csökkenteni lehet a regionális gazdasági egyenlőtlenségeket, s ezáltal „általános jólét” érhető el.

2. Nyilvánvalóvá vált, hogy a tengerparti vállalatok a növekvő ingatlan- és munkaerőárak, az energia, ill. a nyersanyagok hiánya, valamint a környezet állapotának romlása miatt egyre kevésbé alkalmasak a munkaerő- és nyersanyag-intenzív iparágak működtetésére, a piaci verseny pedig „tudás-intenzív” iparágak fejlesztésére készítette őket. A megoldást tehát a kevésbé igényes feldolgozó iparágaknak a belső országrészekbe való áthelyezése jelentené.

3. A vidéki területek hatalmas munkaerő-feleslege számára való munkahelyteremtés. Becslések szerint 1993-ban a vidéki munkaerő-felesleg 120 millió fő körül alakult, amelynek mintegy 65%-a a belső régiókban élt. A mélyülő város–vidék szakadék eredményeként a népesség nagy része a városokba áramlik, s ott próbál munkahelyet szerezni. A migrációban résztvevők számát kb. 100 millióra teszik, ám mindez számos gazdasági és társadalmi problémával jár együtt (pl. a közlekedési zsúfoltság, ill. a bűncselekmények számának növekedése).

Az ország vezetése a belső régiókban történő hazai és külföldi tőkebefektetések növelése érdekében, a program megvalósulását elősegítő több intézkedést hozott:

– A Kínai Népbank az 1993 és 2000 közötti időszakban évi 5 milliárd jüan kölcsönt folyósít a belső régiók falusi és kisvárosi vállalatainak fejlesztéséhez.

– Az Államtanács 1994 és 2000 között szintén évi 5 milliárd jüant szán e célra.

– A Kínai Mezőgazdasági Bank 1992 végén egy 100 millió jüanos hitelprogramot dolgozott ki a kisebbségek által lakott térségek falusi és kisvárosi vállalatai számára.

– A kisebbségek és a nemzetiségek által lakott térségekben, ill. a határmenti területeken az újonnan alapított vállalatok 3 évre mentesülnek a jövedelemadók fizetése alól.

Mivel a központi kormányzat intézkedései összhangban voltak a helyi érdekekkel, így a program kihirdetése hamarosan számos helyi intézkedés bevezetését eredményezte.

Szinte mindenütt és minden szinten sor került a falusi és kisvárosi vállalatok fejlesztését irányító vezetőség megerősítésére, amelyek elsődleges feladata a rengeteg bürokratikus hivattal való kapcsolattartás. (Egyes tanulmányok szerint a túlzott mértékű adminisztratív beavatkozás bizonyos régiókban aláaknázza a falusi és kisvárosi vállalatok működését.)

Egyes tartományokban (pl. Jiangsu, Shandong) a regionális egyenlőtlenségek csökkentése érdekében a tartományi vezetők a falusi és kisvárosi vállalatok számára a külföldi vállalatokhoz hasonló kedvezményes bánásmódot biztosítanak.

Kína belső tartományai azonban kevésbé foglalkoznak a határaikon belüli regionális egyenlőtlenségekkel, a viszonylag fejlett térségek viszont saját falusi és kisvárosi vállalataik támogatására fektetnek nagy hangsúlyt, a vállalati koncentrációt részesítik előnyben.

A belső régiók falusi és kisvárosi vállalatainak fejlesztése a pénzügyileg szorult helyzetben levő helyi vezetők számára igen nehéz, továbbra is a bankokhoz folyamodnak extra hitelek folyósítása érdekében, amelyek többsége azonban egyre inkább vonakodva kötelezi el magát egy-egy beruházás mellett, főleg ha mindebből csak kis haszon remélhető. Gyakran a falusi és kisvárosi vállalatok számára előirányzott fejlesztési alapok sem lettek kifizetve, sőt néhány tartományban a vállalatoknak nyújtott kölcsönök összege is csökkent.

Talán a korábban említett dilemmák felismerése kényszerítette a központi vezetést arra, hogy a belső régiók számára egyre több nemzetközi segítségről gondoskodjon. 1994 végén Japán bejelentette, hogy kormányuk kínai kölcsönprogramja ezentúl a tengerparti területek infrastrukturális fejlesztése helyett 1996 és 2000 között a belső régiók fejlesztését támogatja.

A korlátozott mértékben rendelkezésre álló pénzügyi alapok figyelembevételével, 1994-ben a Mezőgazdasági Minisztérium egy olyan interregionális fejlesztési programot indított el, amely a K-i és Ny-i régió falusi és kisvárosi vállalatait érinti, és amelynek alapvető célja a gazdaságilag fejlett tartományok és a kevésbé fejlett térségek közötti gazdasági és technológiai együttműködés növelése. A program keretein belül kb. 100 kelet-nyugati kapcsolatra épülő kooperációs mintaterületet hoznának létre. Ezek nagy része a belső régiók fejlettebb térségeiben fog koncentrálni, így elsősorban a nagy és közepes méretű városok elővárosaiban, ill. a fejlettebb kisvárosokban.

A beindított programok eredményeként a belső régiókban a falusi és kisvárosi vállalati szektor növekedése felülmúlta a K-i régióban tapasztaltat. 1993-ban a vállalatok bruttó termelési értéke 77,6%-kal növekedett a belső régiókban, míg a K-i régióban mindössze 61,6%-os növekedést értek el. A belső régiók falusi és kisvárosi vállalatainak gyors növekedése ellenére az egy főre jutó jövedelmek tekintetében a tengerparti és a belső régiók közötti különbség tovább növekedett (9. táblázat).

9. táblázat. Az egy főre eső GDP tekintetében mutatkozó regionális különbségek Kínában

Régió	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
a) K-i régió (jüan)	1787	2077	2392	2984	4077	6581	7821
b) Központi és Ny-i régió (jüan)	985	1178	1286	1510	1934	2763	3407
c) Különbség (%) $c = 100(a-b)/a$	44,9	43,3	46,2	49,4	52,6	58,0	56,4

Forrás: Statistical Yearbook of China, 1989–1996; China Population Statistics Yearbook, 1993, 1996.

A programoknak az eddig eltelt időszak alatt a tengerparti és a belső régiók közötti gazdasági különbségek további növekedését nem sikerült megakadályozni. Az Országos Népi Gyűlés 1995. évi ülésén Li Peng, Zhu Rong-ji, ill. Li Lan-qing kihangsúlyozta, hogy a központi kormányzat politikája a 9. ötéves tervidőszak (1996–2000) alatt a belső régiók, valamint a kisebbségi térségek fejlesztését fogja támogatni. Mindemellett Li Lan-qing elismerte azt is, hogy az állam nem lesz képes teljesen megszüntetni ezeket a regionális egyenlőtlenségeket, ill. sürgette mind a központi, mind a helyi vezetőket, hogy minél előbb találjanak olyan megoldást, amely megakadályozza a még nagyobb különbségek kialakulását. A regionális egyenlőtlenségek kérdése azonban minden bizonnyal a jövőben is előkelő helyen marad Kína politikai napirendjén.

A kínai jövő kérdőjelei

A 21. sz-i Kína egyik legnagyobb problémája az ország területén túl az egész világot is érintő egyre nagyobb mértékű környezetszennyezés mellett a növekvő regionális egyenlőtlenségek csökkentésének módja, amely az említett adatok tükrében egyre nehezebb feladatnak bizonyul. A különbségek növekedése számos feszültség kialakulásához vezethet, amelyek közül a politikai és gazdasági regionalizmus az egyik legfenyegetőbb, s ez utóbbi az egységes kínai piac létrejöttét és működését is alááshatja. A 70-es évek végétől végrehajtott decentralizáció a tartományok nagyfokú önállóságához vezetett, a fejlettebb tartományok ma már nem csak tiltakoznak, hanem megnövekedett erejükre támaszkodva képesek sikeres alkuk kikényszerítésére a központtól. A központ és a tartományok közötti hatalommegosztás jogi szabályozása ugyanis alig létezik, mindez inkább az erőviszonyok alakulásától függ, bár ma még a központé a domináns pozíció (JORDÁN GY. 1998b).

A Ny-i, leszakadó országrész felzárkóztatása érdekében egyre több erőfeszítésre van szükség, hiszen ha nem érnek el sikereket, akkor az itt élő nemzetiségek (tibetiek, ujgurok) elszakadási törekvései erősödhetnek. Csiang Cö-min pártfőtitkár szerint „ha megengedjük a nemzetiségek, valamint a régiók polarizálódását, akkor a központi kormányzat, ill. a tartományok között olyan konfliktusok alakulhatnak ki, amelyek káoszhoz vezethetnek” (YANG, D. L.–WIE, H. 1996).

A legerősebb szeparatizmussal Xinjiang és Tibet területén találkozhatunk, amelyek területén a kisebbséget alkotó han nemzetiségtől való elszakadási törekvések gyakran felerősödnek, ám nem teljesen elképzelhetetlen a dél-kínai országrész önállósodása sem (ERONEN, J. 1998). Hongkong 1997. évi csatlakozása óta a D-i tartományok fokozatosan erősödő gazdasági integrálódása megy végbe, amelynek kialakulása-

ban a nyelvi egység (kantoni nyelvjárás) is fontos szerepet játszott. Az azonban, hogy az ország gazdasági, etnikai, nyelvi okokra visszavezethető szétszakadása bekövetkezik-e, a szakértők véleménye szerint elsősorban a központ politikai döntéseitől függ, amelyeket viszont előre megjósolni nem lehet. Különböző tanulmányok szerint az ország szétszakadását jósló scenáriók megvalósulásának esélye egyre kisebb, hiszen a kínai vezetés egy amerikaihoz hasonló föderatív államszervezet kialakításának lehetőségén gondolkodik. A kidolgozott jogi keretek között működő föderatív berendezkedés az ország számos problémájára – többek között a nemzetiségek erősödő szeparatizmusára – is megoldást jelentene (JORDÁN GY. 1998sb; ALMÁSI M. 1994), megvalósulása azonban egy ma még a Ny-i demokráciáktól igen távol álló Kínában sokak számára nehezen elképzelhető.

A problémák ellenére Kína jövőjét érintően sokan igen optimisták; a gazdasági mutatók országos értékei alapján feltételezhetjük, hogy kb. 2010 táján a világ népei egy kínai szuperhatalom kialakulásának lehetnek tanúi, s egyes visszafogottabb prognózisok szerint is Kína a gazdaság összteljesítményét tekintve 2010 táján előbb Japánt, majd 2020 után az Egyesült Államokat is utoléri (TÁLAS B. 1998).

Véleményem szerint Kína már ma is jelentős világgazdasági súlya a jövőben tovább növekszik, s Kelet-Ázsia olyan „nagy sárkányává” válik, amely nem csak környezete, de az egész világ gazdasági, politikai és kulturális életében az egyik kimagasló központi szerepet fogja játszani.

IRODALOM

- ADAM, J. 1996. Kína átalakulási stratégiájának tanulságai. – *Külgazdaság*, pp. 89–101.
- ALMÁSI M. 1994. A Kína-szindróma. – *Európai Szemle*, pp. 67–74.
- ERONEN, J. 1998. A geopolitical approach to China's future as an empire. – *TESG 89*, pp. 4–14.
- GAÁL G.–XU, J. J. 1995. Kína kereskedelme 1993/94-ben. – *Külgazdaság*, pp. 37–44.
- JORDÁN GY. 1995. Külföldi befektetések Kínában. – *Társadalmi Szemle*, pp. 37–45.
- JORDÁN GY. 1998a. A város és a vidék közötti szakadék és a belső migráció Kínában. – *Statisztikai Szemle*, pp. 407–417.
- JORDÁN GY. 1998b. Peking és a tartományok. – *Társadalmi Szemle*, pp. 77–87.
- LÓHN A. 1997. Kína. A nyitási politika regionális vonatkozásai. – *ELTE Regionális Földrajzi Tanulmányok*, szakközlözet, kézirat 53p.
- MA, J. C.– WEI, J. 1997. Determinants of state investment in China, 1953–1990. – *TESG 88*, pp. 211–225.
- New Star Publishers 1996. *China*. 125 p.
- New Star Publishers 1993. *China's Free Trade Zones*. 26 p.
- New Star Publishers 1992. *Foreign-invested enterprises*. 20 p.
- New Star Publishers 1994. *The development and opening up of the Yangtse River*. 37 p.
- PROBÁLD F. 1998. A regionális fejlődés dilemmái Kínában – Kézirat, közlés alatt.
- TÁLAS B. 1995a. Kína alkalmazkodása a világgazdaság változásaihoz. – *Budapest Bank Tanulmányok 20*, 29 p.
- TÁLAS B. 1995b. Kína nemzetközi gazdasági kapcsolatai a 90-es években. – *Külgazdaság*, pp. 54–62.
- TÁLAS B. 1998. Kína és Oroszország. – *HVG 20*. 48. szám, pp. 9–12.
- YANG, D. L.–WEI, H. 1996. Rural enterprise development and regional policy in China. – *Asian Perspective*, pp. 71–94.

THE IMPACT OF THE ECONOMIC REFORMS ON THE REGIONAL DEVELOPMENT IN
CHINA

by *A. Lóhn*

S u m m a r y

The accelerating economic development of China has been a result of the policy of openness and reforms since 1979 when a gradual removal of the command economy and the involvement of foreign capital started. To attract foreign capital a series of measures have been taken. Special economic zones were established, open cities appeared along the seacoast, and within these territories zones of economic and technological development and free trade areas were created. Subsequently the policy of openness extended over the inner parts of the PR of China and several towns along the border and all of the capitals of the provinces have been declared open since 1992.

These zones have offered privileges for foreign investors and they were successful to attract the latter because more than 120 thousand ventures with foreign share operated in the PR of China by 1995, thus becoming the largest target of foreign capital among the developing countries of the world.

Along with the economic achievements China however faces several problems; of them a most serious one is the emerging absence of regional economic equilibrium that might affect the future of the whole world. Since the proclamation of the PR of China various central and regional projects were launched to eliminate these disparities or at least to diminish them but the effect has been meagre so far.

Regional problems of this vast country might perhaps be solved through its federalisation. Will the future bring the realisation of this idea or the disintegration of the state into two, three or more parts is a question hard to be answered.

Translated by L. BASSA